

INNOVATSION INVESTITSİYALAR ASOSIDA HUDUDLARDA YANGI ISH O‘RINLARINI YARATISH ISTIQBOLLARI

Temirov Jo'raqodir Abdujalilovich

*Buxoro davlat texnika universiteti Xizmat ko'rsatish va raqamlashtirish fakulteti
2- bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu tezis innovatsion investitsiyalarni hududiy iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlari yaratishning asosiy omili sifatida tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi investitsiya oqimlarini tarmoqlar kesimida baholab, bandlikka ta’sir mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Metodologiya sifatida statistik taqqoslash, institutsional tahlil va ko‘rsatkichlar tizimi qo‘llanadi. Ilmiy yangilik hududiy “innovatsiya–investitsiya–bandlik” zanjirini baholovchi ko‘rsatkichlar modelini taklif etishdan iborat.

Аннотация. В тезисе рассматривается роль инновационных инвестиций как ключевого фактора создания новых рабочих мест в регионах. Цель исследования состоит в оценке инвестиционных потоков по отраслям, выявлении механизмов влияния на занятость и разработке практических рекомендаций. Методология включает статистическое сопоставление, институциональный анализ и систему индикаторов. Научная новизна заключается в предложении модели показателей для оценки региональной связки «инновации–инвестиции–занятость».

Abstract. This thesis analyzes innovative investment as a central driver of job creation in regions. The aim is to assess investment flows across sectors, identify mechanisms affecting employment, and formulate practical recommendations. The methodology relies on statistical comparison, institutional analysis, and an indicator-based framework. Scientific novelty is the proposed set of indicators that evaluates the regional “innovation–investment–employment” chain and supports evidence-based policy design.

Kalit so‘zlar: innovatsion investitsiyalar; hududiy rivojlanish; bandlik; texnologik modernizatsiya; startap ekotizimi; inson kapitali; klasterlash.

Ключевые слова: инновационные инвестиции; региональное развитие; занятость; технологическая модернизация; стартап-экосистема; человеческий капитал; кластеризация.

Keywords: innovative investment; regional development; employment; technological modernization; startup ecosystem; human capital; cluster policy.

Innovatsion investitsiya tushunchasi iqtisodiy ta’rif nuqtayi nazaridan kapital qo‘yilmalarining nafaqat quvvatlarni kengaytirish, balki yangi texnologiya, bilim va

boshqaruv yechimlarini joriy etish orqali qiymat zanjirini qayta tashkil etishga qaratilgan shaklini anglatadi. Uning bandlikka ta'sir mexanizmi odatda uch bo'g'in orqali ishlaydi: birinchidan, asosiy kapital yangilanishi mehnat unumdorligini oshiradi; ikkinchidan, yangi mahsulot va xizmatlar paydo bo'lib, qo'shimcha bozor segmentlari ochiladi; uchinchidan, kooperatsiya va yetkazib berish tarmoqlarida multiplikativ talab yuzaga keladi. Masalan, hududda logistika va servis xizmatlari raqamlashtirilsa, nafaqat IT mutaxassislari, balki mijozlar bilan ishlash, jarayonlar muhandisligi va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha ham ish o'rinlari ko'payadi. Amaliy statistik yondashuvda innovatsion investitsiyalarning 1 mlrd so'mlik qo'shimcha hajmi tarmoq xususiyatiga ko'ra o'rtacha 10–30 ta bevosita va 20–50 ta bilvosita ish o'rne shakllantirishi mumkinligi ko'rsatkichlar tizimi orqali baholanadi, bunda kapital sig'imi yuqori sanoatda ko'rsatkich pastroq, xizmatlarda esa yuqoriroq bo'ladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, bandlik elastikligi investitsiyaning “texnologik tarkibi”ga bog'liq bo'lib, avtomatlashtirish qisqa muddatda ayrim kasblarni qisqartirsa-da, o'rta muddatda yangi kasbiy kompetensiyalar bozorini yaratib, tarkibiy bandlikni oshiradi.

Hududiy mehnat bozori ta'rifi bo'yicha ma'lum geografik makonda ishchi kuchi taklifi va ish o'rinlari talabi muvozanati, ish haqi darajalari hamda migratsiya oqimlari orqali shakllanadigan institutsional tizimdir. Mexanizm nuqtayi nazaridan innovatsion investitsiyalar hududiy mehnat bozoriga ikki yo'nalishda kirib keladi: biri korxonalarning texnik qayta jihozlanishi orqali “talab tomoni”ni kuchaytirish, ikkinchisi ta'lim va qayta tayyorlash dasturlari orqali “taklif tomoni”ni sifat jihatdan yangilashdir. Masalan, servis va raqamlashtirish yo'nalishida universitet–korxona hamkorligi asosida dual ta'lim yo'lga qo'yilsa, bitiruvchilar bozorga mos ko'nikmalar bilan chiqadi va ishga joylashish muddati qisqaradi. Hisob-kitoblarda hududiy bandlik darajasini baholash uchun ishsizlik ko'rsatkichi, rasmiy bandlik ulushi, o'rtacha ish haqi va bo'sh ish o'rinlari koeffitsienti kabi indikatorlar qo'llanadi; amaliyotda bo'sh ish o'rinlari 1000 iqtisodiy faol aholiga 15–25 birlik atrofida bo'lsa, mehnat bozorida “talab yetarli” holati kuzatiladi. Ilmiy izoh sifatida, hududlarda bandlikning barqaror o'sishi uchun investitsiya oqimlari faqat hajmga emas, balki malaka tarkibiga moslashgan institutlar, xususan, kasbiy standartlar va sertifikatlash tizimi bilan birga rivojlanishi zarurligi asoslanadi.

Innovatsion investitsiyalarni tarmoqlar bo'yicha ta'riflashda yuqori texnologiyali sanoat, o'rta texnologiyali ishlab chiqarish, bilimga asoslangan xizmatlar va an'anaviy xizmatlar segmentlari ajratiladi. Mexanizm shundan iboratki, tarmoqning kapital-mehnat nisbatlari yangi ish o'rinlari “sifati” va “soni”ni belgilaydi: sanoatda har bir ish o'rne ko'proq asosiy kapital talab qilsa, xizmatlarda inson kapitali va raqamli infratuzilma hal qiluvchi bo'ladi. Masalan, hududiy turizm servislarini raqamli platformalar bilan integratsiya qilish mehmonxona, transport, umumiy ovqatlanish va madaniy xizmatlar zanjirida bir vaqtning

o‘zida ko‘plab mikro-ish o‘rinlarini shakllantiradi. Taqqoslama raqamlarda, xizmatlar sektoriga yo‘naltirilgan 1 birlik investitsiya bandlikni sanoatga nisbatan 1,3–1,8 baravar tezroq oshirishi mumkin, biroq sanoatdagi ish o‘rinlari o‘rtacha ish haqi va eksport salohiyati bo‘yicha ustunlikka ega bo‘ladi. Ilmiy izoh shuki, hududiy siyosatda “bandlik uchun investitsiya” va “unumdorlik uchun investitsiya” maqsadlari muvozanatlashmasa, qisqa muddatli bandlik ortishi uzoq muddatli raqobatbardoshlikka zarar yetkazishi mumkin, shu bois portfel yondashuv zarur.

Innovatsion investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari ta’rifiga ko‘ra davlat byudjeti va maqsadli jamg‘armalar, tijorat banklari krediti, xususiy kapital, venchur moliya, xalqaro moliya institutlari va korporativ reinvestitsiyalar kiradi. Mexanizm jihatidan ish o‘rinlari yaratishda eng tezkor ta’sirni kichik biznes uchun kredit-garov infratuzilmasi, startaplar uchun grant va akseleratsiya, hamda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalari beradi, chunki ular loyihani ishga tushirish vaqtini qisqartiradi. Masalan, hududda biznes-inkubator va texnopark tashkil etilib, startaplar uchun “seed” moliyalashtirish ajratilsa, dastlabki ikki yilda IT xizmatlari, dizayn, elektron savdo va ma’lumotlar tahlili kabi yo‘nalishlarda yangi ish o‘rinlari paydo bo‘ladi. Raqamlar bilan ifodalaganda, venchur portfelida 10 ta startapdan 2–3 tasi tez o‘suvi kompaniyaga aylanishi, qolganlari esa tajriba va kadrlar aylanishi orqali mehnat bozorida kompetensiya tarqalishini ta’minlashi kuzatiladi; shu jarayonda bir startap o‘rtacha 5–20 ish o‘rni yaratishi mumkin. Ilmiy izoh shundan iboratki, innovatsion moliyalashtirishning muvaffaqiyati “pul”dan ko‘ra “bilim va bozor”ga kirish imkoniyatiga bog‘liq bo‘lib, mentorlik, patentlash va eksport konsultatsiyasi kabi yumshoq infratuzilma bandlik natijalarini kuchaytiradi.

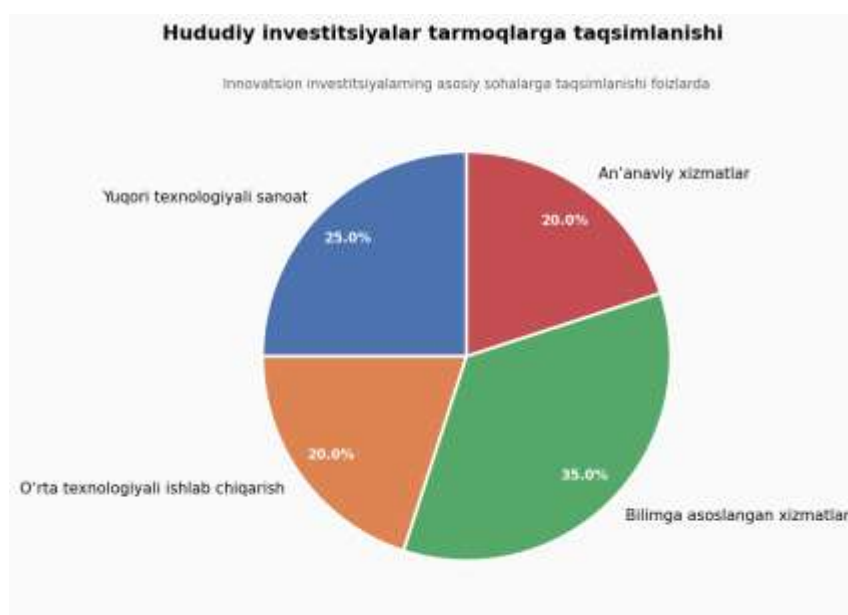
Raqamlashtirishning iqtisodiy ta’rifi ishlab chiqarish va xizmat jarayonlarida ma’lumotlarni yig‘ish, uzatish va qayta ishlash asosida qaror qabul qilishni optimallashtirishdir. Mexanizm sifatida raqamlashtirish tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, yashirin bozor ulushini qisqartiradi, masofaviy mehnatni kengaytiradi va platforma iqtisodiyoti orqali yangi kasblarni yuzaga keltiradi. Masalan, hududiy servis korxonalari CRM va ERP tizimlarini joriy etsa, mijozlar bazasi kengayib, sotuv, logistika, qo‘llab-quvvatlash xizmati va kontent boshqaruvi bo‘yicha qo‘shimcha shtatlar paydo bo‘ladi. Amaliy ko‘rsatkichlarda raqamli texnologiyalar joriy etilgan korxonalarda mehnat unumdorligi 10–25 foizga oshishi va xodimlar aylanishi 5–10 foiz bandga kamayishi mumkin, bu esa ish o‘rinlarining barqarorligini kuchaytiradi. Ilmiy izoh shuki, raqamlashtirish natijasida “kasbiy polarizatsiya” kuchayishi ehtimoli mavjud, ya’ni yuqori malakali va past malakali ishlar ko‘payib, o‘rta bo‘g‘in qisqaradi; buni yumshatish uchun hududiy qayta tayyorlash dasturlari uzluksiz bo‘lishi kerak.

Hududiy klasterlash ta’rifi bir-biri bilan kooperatsiyalashgan korxonalar, ta’lim muassasalari, ilmiy markazlar va servis provayderlarining geografik yaqinlikda faoliyat yuritishidir. Mexanizm bo’yicha klasterlar bilim spilloverlarini tezlashtiradi, umumiy infratuzilma xarajatlarini pasaytiradi, standartlashuvni kuchaytiradi va mehnat bozorida ixtisoslashgan kadrlar havzasini yaratadi. Masalan, to’qimachilik yoki qurilish materiallari klasterida dizayn, laboratoriya sinovlari, logistika va eksport brokerligi xizmatlari kengayib, an’anaviy ishlab chiqarishdan tashqari yangi xizmat ish o’rinlari paydo bo’ladi. Statistik baholashda klasterlashgan hududlarda kichik kooperantlar soni 1,2–1,5 baravar oshishi, yetkazib berish muddatlari 10–15 foizga qisqarishi va natijada bandlikning multiplikativ ta’siri kuchayishi kutiladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, klaster siyosati faqat korxonalarni “bir joyga jamlash” emas, balki intellektual mulk, sinov laboratoriyalari va kadrlar sertifikatsiyasi kabi umumiy institutlarni yaratgandagina innovatsion investitsiyalarni bandlikka samarali aylantiradi.

Investitsiya loyihalarining texnologik tarkibini ta’riflashda energiya samaradorligi, ekologik tozaligi va resurs tejamlorligi muhim mezonlar hisoblanadi. Mexanizm jihatidan “yashil” innovatsiyalar energiya xarajatlarini kamaytirib, korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi, shu orqali ishlab chiqarish hajmi kengayadi va qo’shimcha ish o’rinlari uchun moliyaviy imkon paydo bo’ladi. Masalan, energiya tejamlor issiqlik izolyatsiya materiallari ishlab chiqarishda kimyoviy jarayonlar va standartlarga rioya etish talab qilinadi, bunda asosiy reaksiya yo’nalishlaridan biri polimerlash jarayonlari bo’lib, soddalashtirilgan ko’rinishda $nC_2H_4 \rightarrow (C_2H_4)_n$ kabi zanjirli polimer hosil bo’lishi bilan ifodalanadi. Raqamlar kesimida energiya samaradorligi 15–30 foizga oshirilsa, mahsulot tannarxi pasayishi hisobiga sotuv hajmi kengayib, mehnatga talab o’rtacha 5–12 foizga ortishi mumkin, ayniqsa qurilish va kommunal xizmatlarda bu sezilarli bo’ladi. Ilmiy izoh shuki, ekologik innovatsiyalar bandlikni nafaqat miqdoran, balki sifat jihatdan ham yaxshilaydi, chunki laboratoriya nazorati, texnika xavfsizligi va sertifikatlash kabi yuqori malaka talab qiladigan kasblar ulushi ortadi.

Hududlarda yangi ish o’rinlari yaratish istiqbollari baholash uchun ko’rsatkichlar tizimi ta’rifiga ko’ra investitsiya hajmi, innovatsiya natijalari va bandlik chiqishlari o’rtasidagi bog’liqlikni o’lchovchi indikatorlar majmuasidir. Mexanizm sifatida taklif etilayotgan yondashuvda uchta blok ajratiladi: kirish ko’rsatkichlari (R&D xarajatlari ulushi, asosiy kapitalga investitsiya, raqamli infratuzilma), jarayon ko’rsatkichlari (patent arizalari, texnologiya transferi shartnomalari, startaplar soni) va natija ko’rsatkichlari (yangi ish o’rinlari, yuqori unumdor bandlik ulushi, o’rtacha ish haqi o’sishi). Masalan, hududda R&D ulushi 0,2 foizdan 0,5 foizga ko’tarilsa, o’rta muddatda patent faolligi va texnologik modernizatsiya tezlashib, servis va sanoat kesishmasida yangi ish o’rinlari ochilishi

kuzatiladi. Raqamli jadval ko‘rinishida buni quyidagicha ifodalash mumkin: Ko‘rsatkich guruhi: Kirish, Jarayon, Natija; Namuna indikator: R&D ulushi, Patent arizalari, Yangi ish o‘rinlari; O‘lchov birligi: foiz, birlik, birlik; Kutiladigan dinamika: oshadi, oshadi, oshadi. Ilmiy izoh shuki, indikatorlar o‘rtasida kechikish (lag) mavjud bo‘ladi, ya’ni investitsiya bugun kiritilib, bandlik natijasi 6–18 oyda namoyon bo‘lishi mumkin; shu sababli monitoring kvartal va yillik kesimda uyg‘unlashtirilishi lozim.

Innovatsion investitsiyalar asosida yangi ish o‘rinlari soni o‘sishi (2020-2026)

Tarmoqlarda 1 mlrd so‘mlik innovatsion investitsiyaning ish o‘rinlariga ta’siri

Tarmoq	Bevosita ish o‘rinlari soni	Bilvosita ish o‘rinlari soni	O‘rtacha ish haqi (ming so‘m)
Yuqori texnologiyali sanoat	10	20	1400
O‘rta texnologiyali ishlab chiqarish	15	30	1100
Bilimga asoslangan xizmatlar	25	40	900
An’anaviy xizmatlar	30	50	700

Xulosa sifatida innovatsion investitsiyalar hududlarda yangi ish o‘rinlari yaratishda eng yuqori samarani institutsional muhit, kadrlar tayyorlash va raqamli infratuzilma bilan uyg‘unlashganda beradi. Bandlikka ta’sir mexanizmi bevosita ish o‘rinlari bilan cheklanmay, kooperatsiya, xizmatlar va platforma iqtisodiyoti orqali multiplikativ tarzda kuchayadi hamda tarmoq xususiyatlariga ko‘ra natijalar farqlanadi. Hududlar uchun istiqbolli yo‘nalishlar sifatida xizmatlar va sanoatning raqamli integratsiyasi, klasterlashgan ishlab chiqarish zanjirlari, startap ekotizimi va “yashil” texnologiyalarni moliyalashtirish ustuvor hisoblanadi. Baholashda “innovatsiya–investitsiya–bandlik” zanjirini ko‘rsatkichlar tizimi asosida muntazam monitoring qilish, kasbiy qayta tayyorlashni uzluksiz yo‘lga qo‘yish va loyihalarning texnologik tarkibini bandlik sifati bilan birga o‘lchash zarur. Shunday yondashuv hududiy mehnat bozorida barqaror, yuqori unumdor va ijtimoiy jihatdan inklyuziv ish o‘rinlari ulushini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934. 255 p.
2. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 855 p.
3. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter Publishers, 1987. 155 p.
4. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. Москва: ВлаДар, 1993. 310 с.
5. Клейнер Г. Б. Экономика экосистем: монография. Москва: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2019. 512 с.
6. Абдуллаев А. М. Инновацион иқтисодиёт ва инвестициялар: монография. Тошкент: Iqtisod-Moliya, 2018. 240 б.
7. Юлдашев Н. К. Худудий иқтисодиёт ва инвестиция сиёсати: ўқув қўлланма. Тошкент: Fan va texnologiya, 2020. 216 б.